

۲۰۱۹۳۸۴

مسئولیت تضامنی در اسناد تجاری

با رویکرد استناد به آرای وحدت رویه دیوان عالی کشور، نظرات اداره کل امور حقوقی و تدوین قوانین قوه قضائیه، آرای محاکم - گستره
کنوانسیون‌های ۷ ژوئن ۱۹۳۰ و ۱۹ ژانویه ۱۹۳۱ ژنو و ۹ دسامبر ۱۹۸۸ آنسیترال
به انضمام ترجمه کنوانسیون ۱۹۳۰ ژنو و تبیین اثرات حاکم بر تعیین صلاحیت
مراجع رسیدگی کننده به دعاوی اسناد تجاری

احمد اشرفی

قاضی دادگستری، مدرس و مشاور آموزشی
شورای حل اختلاف استان تهران

سرشناسه	: اشرفی، احمد، ۱۳۵۶ -
عنوان قراردادی	: ایران، قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: مسوولیت تضامنی در اسناد تجاری با رویکرد استناد به آرای وحدت رویه دیوان عالی کشور، نظرات اداره کل امور حقوقی... / احمد اشرفی.
مشخصات نشر	: تهران: گنج دانش، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۳۸۴ ص.
شابک	: 978-600-6244-89-1
وضعیت فهرست نویسی	: فیفا
موضوع	: بازرگانی، اسناد -- ایران
موضوع	: حقوق تجارت -- ایران
موضوع	: عقد ضمان -- ایران
موضوع	: مسوولیت (حقوق) -- ایران
رده بندی کنگره	: ۳۹۷ ۵۵۶/۹۲۰ KMH
رده بندی دیویی	: ۳۴۶/۵۵۰۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۱۰۶

انتشارات گنج دانش

خیابان باب همایون، شماره ۳۶، تلفن: ۳۱۱۰۱۱

خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، شماره ۳۱۴، تلفن: ۶۶۴ ۲۱۹۶

دفتر مرکزی: خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری، شماره ۱۱۰، تلفن: ۶۶۴۸۵۰۴۸

مسؤولیت تضامنی در اسناد تجاری

تألیف: احمد اشرفی

تهران، انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۷

چاپ اول، شمارگان ۱۰۰ جلد

لیتوگرافی: ترنج رایانه؛ چاپ: رهنما؛ صحافی: کیمیا

شابک: 978-600-6244-89-1

قیمت: ۳۲۰۰۰ تومان

فهرست

صفحه

عنوان

۱۵	علائم و اختصارات
۱۷	پیشگفتار
۱۹	مقدمه

بخش یکم: مسؤولیت تضامنی

۲۷	فصل اول - تضامن
۲۸	مبحث یکم - تعریف تضامن
۲۸	مبحث دوم - مفهوم تعهد تضامنی
۲۸	مبحث سوم - فلسفه مسؤولیت تضامنی
۳۰	مبحث چهارم - جایگاه فقهی مسؤولیت تضامنی
۳۱	مبحث پنجم - مبنای حقوقی مسؤولیت تضامنی
۳۲	گفتار یکم - مبنای مسؤولیت تضامنی عمومی یا مروا بر اساس نمایندگی متقابل
۳۳	گفتار دوم - مبنای تضامن اختصاصی یا مسؤولیت مبتنی بر عطفی مشترک
۳۶	مبحث ششم - اوصاف تعهد تضامنی
۳۷	مبحث هفتم - ماهیت مسؤولیت تضامنی
۳۸	مبحث هشتم - تضامن طولی و تضامن عرضی
۴۰	مبحث نهم - اسباب مسؤولیت تضامنی
۴۰	گفتار یکم - در اثر انعقاد قراردادهای خصوصی
۴۱	گفتار دوم - در اثر انتقال قهری
۴۲	گفتار سوم - در اثر تصریح قانون
۴۲	مبحث دهم - عناصر متشکله مسؤولیت تضامنی (ارکان مسؤولیت تضامنی)

۴۵...	فصل دوم - وجوه تمایز مسؤولیت تضامنی با نهادهای مشابه و با مسؤولیت غیر تضامنی
۴۵	مبحث یکم - وجوه افتراق مسؤولیت تضامنی با مسؤولیت غیر تضامنی

- مبحث دوم - فرق ضمانت تضامنی با ضمان وثیقه‌ای طلب ۵۱
- مبحث سوم - فرق ضمانت تضامنی با مسؤولیت تضامنی ۵۳

- فصل سوم - جایگاه قانونی مسؤولیت تضامنی در نظام حقوقی ۵۹
- مبحث یکم - وضعیت مسؤولیت تضامنی در قانون مدنی ۵۹
- مبحث دوم - وضعیت مسؤولیت تضامنی در قانون تجارت ۶۱
- مبحث سوم - وضعیت مسؤولیت تضامنی در قوانین متفرقه ۶۲

بخش دوم: حدود مسؤولیت تضامنی در اسناد تجاری

- فصل اول - تعریف اسناد تجاری (برواتی) ۶۷
- مبحث یکم - تعریف برات ۶۹
- مبحث دوم - تعریف سفته ۷۰
- مبحث سوم - تعریف چک: ده ۷۱

- فصل دوم - تضامن داخلی و خارجی ۷۳
- مبحث یکم - تضامن خارجی ۷۴
- گفتار یکم - صادر کننده ۷۵
- بند یکم - تضامن خارجی در فرض فوت ۷۶
- بند دوم - پرداخت وجه چک در فرض فوت ۷۷
- گفتار دوم - محال علیه یا براتگیر ۷۹
- گفتار سوم - ظهرنویسان ۸۱
- گفتار چهارم - ضامنین ۸۴
- بند یکم - حدود مسؤولیت ضامنین اسناد تجاری ۸۸
- بند دوم - نحوه تقسیم مسؤولیت بین ضامنین متعدد یک سند تجاری ۹۶
- بند سوم - تأثیر فوت مدیون تسهیلات بانکی در مسؤولیت ضامن ۹۸
- مبحث دوم - تضامن داخلی ۱۰۲
- گفتار یکم - تضامن داخلی مسؤولین متضامن در برابر ضامن ایفاء کننده‌ی تعهد ۱۰۶
- گفتار دوم - مبنای حق رجوع مدیون ایفاء کننده دین به دیگر مسؤولین متضامن ۱۰۷
- بند یکم - وکالت ۱۰۸
- بند دوم - اداره مال غیر ۱۰۸
- بند سوم - قائم مقامی ۱۰۸

بند چهارم - معاوضه	۱۰۹
مبحث سوم - تضامن بستانکاران	۱۰۹

فصل سوم - مسؤولیت تضامنی در سفته و چک	۱۱۱
مبحث یکم - مسؤولیت تضامنی در سفته	۱۱۱
مبحث دوم - مسؤولیت تضامنی در چک	۱۱۲
گفتار یکم - جنبه کیفری چک (تضامن کیفری)	۱۱۶
بند یکم - تضامن کیفری نماینده و صاحب حساب	۱۱۸
بند دوم - تضامن کیفری صادرکنندگان یک چک	۱۲۰
گفتار دوم - جنبه مدنی چک (تضامن تجاری و مدنی)	۱۲۲
گفتار سوم - جنبه لازم الاجرائی چک	۱۲۶

فصل چهارم - خسارات قابل مطالبه از مسؤولین متضامن اسناد تجاری	۱۳۳
مبحث یکم - خسارت تأخیر	۱۳۵
مبحث دوم - مخارج اعتراض نامه	۱۳۸
مبحث سوم - مخارج برات رجوعی و برگشت	۱۳۸
مبحث چهارم - خسارات دادرسی	۱۳۹
مبحث پنجم - هزینه صدور گواهی نامه عدم پرداخت یا وانراست نامه	۱۴۱

فصل پنجم - شرط عدم مسؤولیت در اسناد تجاری	۱۴۳
مبحث یکم - شرط عدم مسؤولیت صادرکننده برات	۱۴۶
مبحث دوم - شرط عدم مسؤولیت صادرکننده سفته	۱۴۶
مبحث سوم - شرط عدم مسؤولیت صادرکننده چک	۱۴۷
مبحث چهارم - شرط عدم مسؤولیت محال علیه	۱۴۹
مبحث پنجم - شرط عدم مسؤولیت ظهرنویسان	۱۵۰

فصل ششم - وصف تجریدی اسناد تجاری	۱۵۵
مبحث یکم - اصول حاکم بر اسناد تجاری	۱۵۹
گفتار یکم - اصل استقلال امضاهای براتی	۱۶۰
گفتار دوم - اصل عدم تأثیر ایرادات معاملاتی	۱۶۱
گفتار سوم - اصل مسؤولیت تضامنی طولی	۱۶۳

مبحث دوم - استثنای اصول حاکم بر اسناد تجاری	۱۶۴
گفتار یکم - منشأ مجرمانه امضای سند تجاری	۱۶۵
گفتار دوم - ایراد عدم اهلیت	۱۷۰
گفتار سوم - ایراد ظاهر شکلی سند تجاری	۱۷۱
گفتار چهارم - ایراد شرط تحدید یا عدم مسؤولیت	۱۷۱
گفتار پنجم - ایراد به توافق مستقیم صاحب امضاء با دارنده سند تجاری	۱۷۲
گفتار ششم - ایراد پرداخت وجه سند و خالی از وجه بودن آن	۱۷۴

فصل هفتم - حدود مسؤولیت تضامنی اشخاص حقوقی	۱۷۵
مبحث یکم - امکان مانت اشخاص حقوقی از مؤولین اسناد تجاری	۱۷۹
مبحث دوم - تأثیر نقص امضای سند تجاری در مسؤولیت تضامنی شخص حقوقی	۱۸۰
مبحث سوم - تأثیر تمدد یا شش ماهی حقوقی از حدود اختیارات تفویضی در اعتبار سند تجاری	۱۸۸
مبحث چهارم - وضعیت حرق سند تدریجی صادره توسط غیر مدیران دارنده حق امضاء شخص حقوقی	۱۹۴

فصل هشتم - آثار ابراء، ورشکستگی و پرداخت و حدود مسؤولیت تضامنی	۱۹۹
مبحث یکم - اثر ابراء ذمه	۱۹۹
گفتار یکم - ابراء ذمه محال علیه	۲۰۰
گفتار دوم - ابراء ذمه صادرکننده	۲۰۱
گفتار سوم - ابراء ذمه یکی از ظهورنویس ها	۲۰۲
گفتار چهارم - ابراء ذمه ضامن	۲۰۳
مبحث دوم - اثر ورشکستگی	۲۰۳
مبحث سوم - اثر پرداخت	۲۰۵
گفتار یکم - انتقال مالکیت وجه سند تجاری	۲۰۹
گفتار دوم - عدم انفصال اسناد تجاری از منشأ صدور	۲۱۲

فصل نهم - اثر رعایت مواعد قانونی، تکالیف دارنده و شرایط شکلی سند تجاری در مسؤولیت تضامنی	۲۱۵
مبحث یکم - اثر عدم رعایت مواعد از جانب دارنده سند تجاری	۲۱۹
مبحث دوم - اثر عدم رعایت تکالیف مقرر در قانون بر حقوق دارنده سند تجاری	۲۴۳
مبحث سوم - اثر عدم رعایت شرایط شکلی در تنظیم سند تجاری	۲۵۳

بخش سوم: ماهیت ظهرنویسی

فصل اول - ماهیت تعهدات برواتی	۲۶۱
مبحث یکم- نظریات مشهور فرانسوی در مورد ماهیت تعهدات برواتی	۲۶۲
گفتار یکم- نظریه مبتنی بر انتقال طلب	۲۶۲
گفتار دوم- نظریه مبتنی بر نمایندگی یا نیابت در پرداخت	۲۶۲
مبحث دوم- نظریات مشهور آلمانی در مورد تعهدات برواتی	۲۶۳
گفتار یکم- نظریه تحلیل مبتنی بر تعهد یک طرفه	۲۶۳
گفتار دوم- نظریه مبتنی بر عقد مستقل	۲۶۴
گفتار سوم- نظریه نقش صورت ظاهر و حفظ اعتماد عامه	۲۶۴
فصل دوم - مقتضای صدور سند تجاری	۲۶۷
مبحث یکم- تبدیل تعهد - عدم تبدیل تعهد	۲۷۰
گفتار یکم- آثار تبدیل تعهد	۲۷۰
بند یکم- آثار اخلاقی	۲۷۱
بند دوم- آثار عمومی	۲۷۱
گفتار دوم- آثار عدم تبدیل تعهد	۲۷۱
بند یکم- بقای وثایق قرارداد اصلی در صورت عدم وصول وجه سند تجاری	۲۷۱
بند دوم- قابلیت استناد به قرارداد اصلی در صورت بطلان تعهد براتی	۲۷۲
بند سوم- قابلیت استناد به قرارداد اصلی در صورت نقض مواعد سند تجاری	۲۷۲
گفتار سوم- دلایل طرفداران تبدیل تعهد و دلایل طرفداران عدم تبدیل تعهد	۲۷۲
بند یکم- استدلال موافقین تبدیل تعهد	۲۷۲
بند دوم- استدلال موافقین عدم تبدیل تعهد	۲۷۳
فرع یکم- اصل استصحاب	۲۷۳
فرع دوم- اصل عدم تبدیل تعهد	۲۷۴
فرع سوم- طریقت داشتن اسناد تجاری	۲۷۴
فرع چهارم- تأثیر معامله ابتدایی بر تعهدات براتی	۲۷۴
مبحث دوم- ماهیت حقوقی صدور چک	۲۷۵
مبحث سوم- منتقل به (مورد انتقال) صدور سند تجاری یا ظهرنویسی به منظور انتقال	۲۷۷
گفتار یکم- تأثیر قبول محال علیه در انتقال محل سند تجاری	۲۷۷
گفتار دوم- انتقال محل در چک‌های وعده دار	۲۸۰

فصل سوم - مقتضای عقد حواله مدنی	۲۸۵
مبحث یکم - وجوه تمایز حواله مدنی با حواله تجاری	۲۸۶
مبحث دوم - انتقال مالکیت وجه سند تجاری به موجب صدور یا حلول سرسید	۲۸۹
فصل چهارم - مقتضای عمل ظهنویسی و تحلیل آن در قالب عقد حواله	۲۹۳
مبحث یکم - تعریف ظهنویسی	۲۹۳
مبحث دوم - انواع ظهنویسی	۲۹۴
گفتار یکم - ظهنویسی به منظور وکالت در دریافت	۲۹۵
گفتار دوم - ظهنویسی به منظور انتقال	۲۹۷
گفتار سوم - ظهنویسی وثیقه‌ای	۲۹۸
مبحث سوم - آثار ظهنویسی	۲۹۹
مبحث چهارم - شرط عام تسلیم حواله (خط خوردگی حواله کرد)	۳۰۱
مبحث پنجم - نحوه تشعیر امضاء به منظور ضمانت با امضاء به منظور ظهنویسی	۳۰۶
گفتار یکم - ثمره بحث تمکین امضاء به منظور ضمانت یا ظهنویس	۳۰۷
گفتار دوم - تهافت آرای دکترین: فضای در تخصیص امضاء به منظور ضمانت یا ظهنویسی	۳۱۱
بند یکم - دکترین حقوقی: عقاید منهاج، ساتید حقوق مختصر، به شرح آتی الذکر است	۳۱۳
فرع یکم - معتقدین به ضمانت	۳۱۳
فرع دوم - معتقدین به ظهنویسی	۳۱۵
فرع سوم - نظریه ترجیح قول دارنده سند تجاری	۳۱۶
بند دوم - نظریات اداره کل امور حقوقی و تدوین قوانین: قوه قضائیه	۳۱۷
بند سوم - رویه قضایی	۳۱۹
فرع یکم - معتقدین به ظهنویسی	۳۱۹
فرع دوم - معتقدین به ضمانت	۳۲۱
برآمد	۳۲۵

بخش چهارم: پیوست‌ها

پیوست یکم - مرجع قضایی صالح برای طرح دعاوی اسناد تجاری	۳۳۳
پیوست دوم - کنوانسیون‌های ۷ ژوئن ۱۹۳۰ ژنو در مورد سفته و برات	۳۴۵
قرارداد نخست: کنوانسیون راجع به قانون متحدالشکل در خصوص بروات و سفته‌ها ۷ ژوئن ۱۹۳۰ ژنو	۳۴۵
ضمیمه نخست - قانون متحدالشکل بروات و سفته‌ها	۳۴۵

فصل نخست- در برات	۳۴۵
بخش ۱- در تنظیم و شکل ظاهری [یا مندرجات] برات	۳۴۵
بخش ۲- در پشت نویسی	۳۴۷
بخش ۳- در قبولی	۳۴۹
بخش ۴- در ضمانت	۳۵۱
بخش ۵- در سررسید	۳۵۲
بخش ۶- در پرداخت	۳۵۳
بخش ۷- در حق رجوع به جهت نکول یا عدم تأدیه	۳۵۴
بخش ۸- در مداخله شخص ثالث	۳۵۹
۱- قواعد عمومی	۳۵۹
۲- مداخله جهت قبولی	۳۵۹
۳- مداخله جهت پرداخت [پرداخت توسط ثالث]	۳۶۰
بخش ۹- در مدد و کپی ها	۳۶۱
۱- نسخ	۳۶۱
۲- کپی ها	۳۶۲
بخش ۱۰- در جعل و سرقت	۳۶۳
بخش ۱۱- در مرور زمان [محدودات در رجوع]	۳۶۳
بخش ۱۲- مقررات عمومی	۳۶۳
فصل دوم: در سفته	۳۶۴
ضمیمه دوم	۳۶۵
قرارداد دوم: کنوانسیون راجع به حل بعضی موارد تعارض قوانین دریاب پروات و سفته ها ژنو، ۱۹۳۰	۳۶۹
قرارداد سوم: کنوانسیون راجع به حق تمبر پروات و سفته ها ژنو، ۱۹۳۰	۳۷۲
فهرست مختصر منابع و مأخذ	۳۷۷
الف) منابع فارسی	۳۷۷
ب) منابع عربی	۳۸۳
ج) منابع به زبان انگلیسی	۳۸۳
د) منابع اینترنتی	۳۸۳

پیشگفتار

قوانین مربوط به اسناد تجاری، جز در مورد مقررات کیفری چک، در اثر مرور زمان مشمول کهنگی شد. بعضی جوابگوی نیازهای امروزه امور بازرگانی نیست. با عنایت به این که رفع ابهامات و نقایص قوانین، حتی الامکان می‌بایست از طریق تفسیر و تأویل متون و نصوص قانونی، محدود انجام شود پرداختن به احکام مسئولیت تضامنی در اسناد تجاری با مذاقه و تحلیل قوانین جاری، از اهمیت کافی برخوردار می‌باشد. صریح نبودن موضع قانون در خصوص ماهیت حقوقی صدور اسناد تجاری یا ظهنویسی آن، موجبی بود برای شروع این تحقیق. نا بدین وسیله ضمن تحلیل ماهیت این اعمال حقوقی و تدقیق در آثار آن، دستیابی به حدود مسئولیت متعهدین اسناد تجاری حاصل شود؛ از این رو، بدو ماهیت و عناصر سازند، ماهیت تضامنی و تفاوت آن با نهادهای مشابه بررسی شده است. سپس به روابط متعهدین با یکدیگر و روابط آنها با دائن برای شناخت حدود مسئولیت متعهدین و حقوق دارنده سند تجاری و نیز به اصول حاکم بر اسناد تجاری و امکان توافق بر تغییر مقررات شکلی قانون تجارت و امکان شرط تحدید مسئولیت متعهدین پرداخته شده است. تأثیر ابراء، پرداخت و ورشکستگی در حدود مسئولیت متعهدین اسناد تجاری، میزان مسئولیت اشخاص حقوقی در صدور یا ظهنویسی اسناد تجاری و تأثیر عدم رعایت دستورات شکلی قانون تجارت در حدود مسئولیت مسؤولین اسناد تجاری از دیگر

مباحث تحقیق است. از مهم‌ترین یافته‌های تحقیق این است که صدور اسناد تجاری یا ظهرنویسی آن، با توجه به عبارات مستعمله در قانون تجارت و قانون صدور چک، ماهیتاً نوعی حواله‌ی تجاری است که تفاوت‌هایی با حواله مدنی دارد. یافته‌ی دیگر این است که در پی صدور یا ظهرنویسی اسناد تجاری، اشخاص حقوقی مسؤولیت یکسان با اشخاص حقیقی دارند.

کلید واژگان: مسؤولیت، مسؤولیت تضامنی، تضامن، ضمان، ضمانت تضامنی، اسناد تجاری، اوراق سفته، چک، ظهرنویسی، حواله، اشخاص حقوقی، اشخاص حقیقی، صادرکننده، ظهرنویس، ضامن، نقل ذمه، ضم ذمه، تضامن طولی، تضامن عرضی.